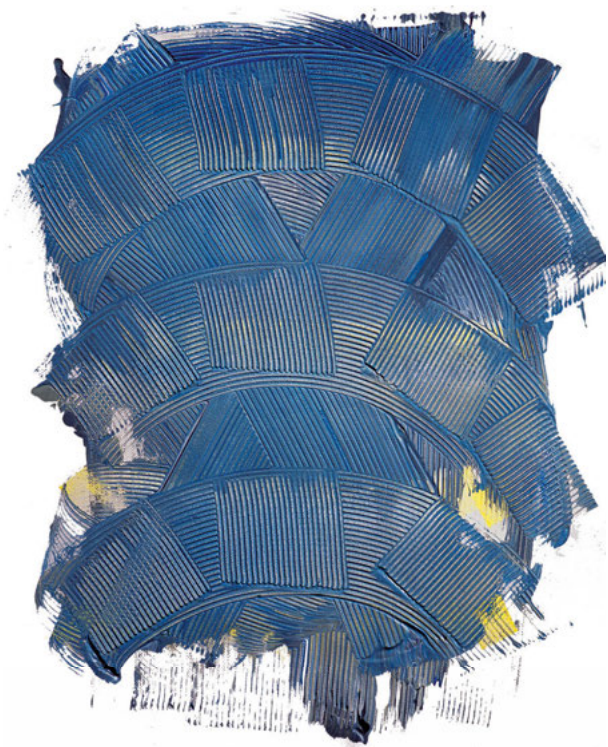

Antoni Defez

No pots buscar en el blau

Una aproximació a les filosofies
de Wittgenstein

No pots buscar en el blau

Una aproximació a les filosofies
de Wittgenstein

Assaig 53

No pots buscar en el blau

Una aproximació a les filosofies
de Wittgenstein

Antoni Defez

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

© Del text: Antoni Defez i Martín, 2024
© D'aquesta edició: Universitat de València, 2024

Publicacions de la Universitat de València
Arts Gràfiques, 13 – 46010 València

Coordinació editorial: Maite Simón
Disseny de la col·lecció: Inmaculada Mesa
Correcció: Ofèlia Sanmartín
Maquetació i composició de la coberta: Inmaculada Mesa

ISBN: 978-84-1118-303-1 (paper)
ISBN: 978-84-1118-304-8 (ePub)
ISBN: 978-84-1118-305-5 (PDF)

Edició digital

El meu mètode no consisteix a separar allò
difícil d'allò fàcil, sinó a veure la dificultat
del que és fàcil.

Notebooks

No es pot anar darrere d'un sisè sentit.
No pots buscar en el blau.

Wittgenstein i el Cercle de Viena

No hi ha res ocult [...], no hi ha res amagat.

Gramàtica filosòfica

Índex

PREFACI	11
ABREVIATURES DEL CORPUS CITAT.....	19
1. Que els pensaments quedin en calma.....	21
2. La ciutat ideal	41
3. La ciutat real.....	59
4. La vida del llenguatge	79
5. El miratge de l' instant	97
6. Viure entre certeses	117
7. ¿És real la realitat?	135
8. Llenguatges privats.....	153
9. Privat - públic.....	173
10. Aquesta complicada forma de vida.....	193

Prefaci

Aquest llibre no és cap manual, ni tampoc el que al món anglosaxó en diuen *a companion to*. Més aviat és el resultat d'una travessia –entre d'altres de possibles– per les inacabables observacions que sobre el llenguatge va fer Wittgenstein al llarg de la seva vida. O, si es vol, la manera com l'autor ha sabut aprofitar-se'n, perquè d'això es tracta també quan estudiem un filòsof. Un altre llibre sobre Wittgenstein, per tant, en la ja inabastable literatura secundària que n'hi ha, i que no passaria de ser sols un Wittgenstein, el Wittgenstein de qui l'ha escrit. I tanmateix, cal advertir-ho de bon començament, un llibre que no podrà ser un llibre wittgensteinià.

Wittgenstein, separant-se de la tradició, no va practicar mai una filosofia narrativa, discursiva o argumentativa. El seu estil, per contra, fou sempre el comentari breu, l'observació lacònica, l'exemple o el contraexemple, l'apoteagma, l'aforisme... I aquesta manera trencada i fragmentària d'escriure no sols genera el problema de com llegir els seus escrits –una lectura lineal no és mai aclaridora–, sinó que té també la conseqüència que no es pot presentar la seva filosofia fent servir el seu estil. No, si volem explicar Wittgenstein ens serà

indefugible adoptar un format narratiu, discursiu i, de vegades, argumentatiu, és a dir, caldrà ser wittgensteinians –si és que ho volem ser– no wittgensteinianament, no a la manera de Wittgenstein. I així ho farem aquí.

Per descomptat, en aquest sentit Wittgenstein no és un cas únic en la història del pensament: la filosofia aforística sempre ha generat aquesta mena d'escull. I es tracta d'una dificultat que, en el seu cas, trobaria l'explicació segurament en el fet que ell entenia la filosofia només com a activitat: una activitat dilucidatòria, una permanent anàlisi que no pretén convertir-se en teoria, sinó només aclarir quines són les condicions que fan possible que diguem amb sentit el que diem, tot desemascarant alhora les insensateses que podem arribar a dir quan filosofem. I clar, si la filosofia no vol ser altra cosa que interminable praxi, no resultarà estrany que no prengui la forma d'un discurs o un relat: altrament, el trencadís sembla que haurà de ser-ne el resultat. I més encara si tenim en compte, com veurem, que el silenci –no dir res filosòfic, no fer cap afirmació filosòfica amb pretensions de veritat– havia de ser, com proposava Wittgenstein, el punt d'arribada.

Ara bé, no estaríem simplement davant d'una mera activitat dilucidatòria, sinó d'una activitat dilucidatòria personal: un esforç que respon a l'anhel individual d'aconseguir la claredat –la transparència– i, així, una mirada perspícua que permeti filosofar i viure amb veracitat i autenticitat. I en aquest sentit, el que Wittgenstein ens hauria deixat en els seus escrits seria una transcripció, més o menys revisada i reelaborada –per descomptat, Wittgenstein no practicava l'escriptura automàtica–, de la seva experiència del pensar. I tant és així que sempre es va mostrar escèptic respecte a la possible recepció del seu treball. Tal com ens diu en els prò-

legs del *Tractatus logico-philosophicus* (1921) i de les pòstumes *Investigacions filosòfiques* (1953), els seus escrits anirien adreçats únicament a aquells, aquells pocs, que tindrien uns nequits semblants als seus.

I no anava desencaminat. Perquè la filosofia és una activitat personal, una activitat no deslligada ni de l'època en què cadascú viu, ni tampoc del caràcter o tarannà de qui la practica. I això últim no en el sentit de l'arbitrarietat psicològica que faria que un hom acceptés únicament allò que més li convé, sinó en el sentit que la nostra manera personal de ser està inevitablement imbricada tant amb els problemes que ens interessen com amb la manera de tractar-los. Ho deia Georg Simmel, el 1910, en *Problemes fonamentals de la filosofia*, quan afirmava que la filosofia sempre acaba sent un temperament vist a través d'una imatge del món. I és que, tal com passa en l'art, cada filosofia és la creació d'una personalitat psíquica, un intent personal de construir amb conceptes una imatge del món i de nosaltres mateixos. De manera que, si parlem de profunditat, veracitat i autenticitat respecte de les produccions artístiques, també ho podríem fer en el cas de la filosofia, ja que profunditat, autenticitat i veracitat serien en aquest cas expressió de la personalitat de qui filosofa.

Un caràcter personal –unilateral, si es vol– de la filosofia que seria resultat precisament del principi formal de constitució de tota imatge filosòfica. Atès que els éssers humans tendeixen a conèixer-se a si mateixos com una unitat, les imatges que elaboren no poden deixar de tenir també una forma unitària: és el preu de la unilateralitat de la nostra personalitat. Heus aquí com les filosofies, en tant que autèntiques i veraces, expressarien tipus d'actituds espirituals, maneres de mirar-se el món i actuar. I això seria cert també d'aquells que tendeixen al nominalisme més extrem: per

exemple, Wittgenstein –fins i tot el Wittgenstein madur– no pot escapar-se de fer servir una imatge més o menys unitària sobre què són els éssers humans o en què consisteixen les seves activitats lingüístiques.

Tornem, però, a l'estil d'escriptura de Wittgenstein. En el pròleg de les *Investigacions* llegim «no vull pas estalviar a d'altres que pensin», i resulta fàcil entendre per què ho diu. I és que en filosofia cadascú ha de patir amb els seus propis pensaments –de res valdrà que algú altre pensi per tu–, ja que únicament d'aquesta manera cadascú podrà assolir per a si mateix la claredat, la visió perspícua desitjada: ningú no pot fer-ho per ningú. I els altres sols podran fer-nos partícips del camí que ells han seguit per si de cas ens serveix a nosaltres. I sens dubte una forma d'aconseguir-ho –seria el cas de Wittgenstein– és escriure d'una manera tal que obliguis la lectora o el lector a filosofar pel seu compte, tot reproduint, si vol, el teu camí.

Tanmateix, no n'exagerem els rendiments didàctics. Si Wittgenstein escrivia com escrivia era, com acabem de dir, perquè responia a la seva experiència del pensar i a la dificultat també dels problemes que l'obsessionaven. I en aquest sentit és il·luminadora la manera com ell mateix ens explica en el pròleg de les *Investigacions* les seves dificultats: «Després d'alguns intents fallits per tal de soldar els meus resultats [...], em vaig adonar que no ho aconseguiria mai. Que el millor que jo podia escriure es quedaria sempre en ser només observacions filosòfiques; que els meus pensaments s'anquilosaven de seguida quan, en contra de la seva tendència natural, intentava forçar-los en una única direcció. –I això depenia de la naturalesa de la pròpia investigació–».

La seva experiència del pensar, i sobretot –podríem afegir ara– les tensions internes del seu propi pensament, perquè,

de tensions, n'hi trobem, i moltes, tal com comprovem en intentar entendre al detall el *Tractatus* i les *Investigacions*, o els escrits preparatoris d'ambdues obres. I no és sorprenent, perquè ens trobem davant d'una manera de filosofar que pugna amb pensaments i maneres tradicionals que també eren presents en el mateix Wittgenstein. Només faltaria: filosofar és sempre, i sobretot, lluitar amb un mateix, lluitar contra les pròpies temptacions. I clar, això hauria propiciat entre els exegetes una enorme diversitat d'interpretacions i de disputes, tant pel que fa al sentit general dels seus treballs com respecte a la seva posició sobre les qüestions específiques que tracta. De manera que qualsevol presentació del seu pensament no podrà desempallegar-se d'haver de ser en part una reconstrucció de la filosofia de Wittgenstein. O, com deïem al començament, el Wittgenstein de cada autor.

Wittgenstein, que volia que les *Investigacions* es publicassin precedides pel *Tractatus* —una bona mostra de la continuïtat, malgrat les diferències, amb què ell veia el seu propi treball—, es va mostrar, no obstant, menys satisfet de les *Investigacions*. «M'hauria agradat escriure un bon llibre. No ha resultat pas així; però, a mi, ja m'ha passat l'hora de poder-lo millorar», escriu al final del pròleg. I és que el *Tractatus*, a pesar del seu estil aforístic, té —ho veurem més endavant— una estructura ben tramada, una arquitectònica al voltant de set proposicions-eix, cosa no trobem ja en les *Investigacions*, les quals, en paraules seves, són més aviat un àlbum d'apunts de paisatges o itineraris conceptuals.

Segurament la nova manera com entenia el llenguatge, però també l'escepticisme que sovint acompanya l'edat, siguin part de l'explicació. Perquè no ens hauria de passar desapercebuda tampoc la diferència del que connoten els dos títols: d'una banda, un tractat; d'una altra, unes simples

investigacions. El cas recorda al de David Hume: també l'escocès de jove havia escrit un tractat (de la naturalesa humana), i de vell simplement una investigació (sobre l'enteniment humà). De l'atreviment maximalista del jove al minimalisme deflacionari de l'home madur un xic ja descregut. Per exemple, en el pròleg de *Tractatus* podem llegir: «la veritat dels pensaments que es comuniquen aquí em sembla intangible i definitiva». Res semblant, però, trobem en les *Investigacions*; tan sols aquest discret comentari: «Que a aquest treball, en la seva precarietat i en la tenebror d'aquesta època, li hagués estat concedit de projectar llum en un cervell o altre no és impossible. Però, certament, tampoc no és probable».

I bé, ¿per què ara un altre llibre sobre Wittgenstein? ¿Com explicar l'atracció que sentim per un pensador concret, fins i tot ja en aquells primers contactes en què seria arriscat dir que l'entendem? Sens dubte, un fenomen recurrent –cadascú amb els seus herois– i per al qual no hi hauria una explicació que no fos en el fons evocativa, és a dir, una amalgama imprecisa d'intuïcions i temperament que ben bé podríem resumir amb el celebrat sintagma goetheà de les afinitats electives. Perquè inconscientment, i sense saber molt bé com, ens hi sentim propers, interessats, atrets, talment com si ens trobéssim entre uns pensaments familiars.

En concret, en el meu cas sospito que ha estat la dorsal que sempre he acabat trobant en els treballs de Wittgenstein. D'una banda, la idea que no hi ha veritats filosòfiques; d'altra, els seus esforços en contra de les temptacions del platonisme i el cartesianisme, i així la negativa a acceptar tant la seducció del realisme metafísic –és a dir: la tendència a creure que la comprensió del que tenim a la vista demana una superexplicació, la invenció de quelcom ocult i amagat– com el sortilegi d'una visió intel·lectualitzada de l'acció hu-

mana. Diria que Wittgenstein sempre va sentir la fascinació que aquests cants de sirena –aquestes imatges filosòfiques– exercien sobre el seu pensament, i que justament per aquest motiu pugna constantment per alliberar-se'n. Perquè Wittgenstein, tot i haver entès sempre la filosofia com a anàlisi del llenguatge, no fou en realitat el que després en la tradició anglosaxona s'ha entès com un filòsof del llenguatge, sinó més aviat un filòsof que filosofava amb i des del llenguatge i, sobretot, contra el llenguatge. O millor: contra les confusions que propicia una ingènua acceptació de les imatges que ens vol imposar el llenguatge.

En efecte, i és important remarcar-ho. Wittgenstein no s'acosta al llenguatge amb l'actitud d'aquell que, més o menys notarialment, vol descriure, explicar i alçar acta d'un conjunt de fenòmens empírics. No, el seu interès fou un altre, ja ho hem assenyalat: aclarir què podem dir amb sentit amb el llenguatge, i què no hi podem dir –què hi podem pensar significativament i què no. En altres paraules: determinar els límits del llenguatge i del pensament, tot desemascarant els intents de sobrepassar-los quan filosofem. I precisament a dintre d'aquesta intenció prendria sentit la manera com Wittgenstein va entendre el seu treball i l'estil d'escriptura. Tot plegat, una manera de fer i escriure filosofia que no desentonaria gens de l'esperit que animava el treball de molts altres creadors de la seva època –l'època de l'anomenat Modernisme– que, esperonats per l'anhel de la veracitat i l'autenticitat, estaven preocupats tant en la renovació dels llenguatges expressius que feien servir com pel tipus d'obres que volien bastir.

I acabem aquests preliminars amb un darrer advertiment. Les pàgines que segueixen, malgrat que el seu contingut és força acadèmic i obert, per tant, a discussions especialitzades,

estan escrites pensant sobretot en lectors i lectores que simplement vulguin acostar-se a Wittgenstein sense entrar en discussions escolars –espero que siguin de profit. I, per descomptat, també les he escrites per a mi mateix. Perquè no sols crec que la filosofia sempre s’hauria de poder explicar amb claredat, sinó perquè em sembla igualment cert que només podem sentir que arribem a entendre realment un pensament quan som capaços d’explicar-lo amb claredat a aquells que no s’hi dediquen professionalment. Heus aquí per què aquestes pàgines han estat també un repte: l’intent que ha fet l’autor per saber si ha estat capaç d’entendre alguns dels temes centrals de la filosofia de Wittgenstein.

Wittgenstein, separant-se de la tradició, no va practicar mai una filosofia narrativa, discursiva o argumentativa, sinó que hi emprà el comentari breu, l'observació lacònica, l'exemple o el contraexemple, l'apoteigma, l'aforisme... I aquesta manera trencada d'escriure no sols genera el problema de com llegir els seus escrits –una lectura lineal no n'és mai aclaridora–, té també la conseqüència que no es pot presentar la seua filosofia fent servir el seu estil. Si es vol explicar Wittgenstein, és indefugible adoptar un format narratiu, discursiu i, de vegades, argumentatiu, és a dir, cal ser wittgensteinians no a la manera de Wittgenstein.

Antoni Defez (València, 1958) és professor de Filosofia a la Universitat de Girona. Ha publicat els assaigs: *Música i sentit. El cas Wittgenstein* (2008), *Realisme i nació. Un assaig de filosofia impura* (2009), *Assumptes pendents. Set qüestions filosòfiques d'avui* (2011), *Fronts oberts. Quatre estudis sobre Russell, Heidegger i Wittgenstein* (2020), *Els arbres de Berkeley. El problema del món extern en l'empirisme clàssic* (2020) i *De la pròpia veu a la veu pròpia* (2022). És autor també dels poemaris: *Pas insomne* (2003), *Els haikus de Ciutat Vella* (2005), *La fam del guepard* (2005), *L'arc de la mirada* (2007), *Incert moviment* (2009) i *Metralla esparsa* (2014).

Assaig

ISBN 978-84-1118-303-1

9 788411 183031

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA PUV
PUBLICATIONS